

פרק חמישי

גבר, אישה והפרעה: טראומה ראשונית

וטראומה משנית בין המטבח לחדר השינה

אני מנסה לראות איך אני נחלצת, איך אני אומרת לו שלום, ואיך לעשות את זה עם הילדים. [...] אני לא מוכנה להבין יותר, לא מוכנה לתמוך יותר, לא מוכנה להיות בשבילי יותר. [...] לכי תסבירי לילד בן עשר למה אבא שוכב ובוכה, וצועק 'תעזבו אותי, אני רוצה למות'. [אני אומרת לו] תמיר, תפסיק, הילד פה, אי-אפשר ליד הילד. [...] לא עברתי כזה סיוט בחיים שלי. אני לוקחת כדורי שינה כי הוא מטריף אותי, הוא מטמטם אותי. [...] אני כבר חצי שנה לא ישנה לידו. [...] אני כבר לא יכולה להיות אתו, לא מתוך רחמים ולא מתוך אילוץ (דלית, בת 43, קבוצה טיפולית לנשים החיות עם גברים פוסט-טראומטיים, עמותת נט"ל, 14 באוקטובר 2007).

קטע זה מדבריה של דלית מלמד על תנועתה המדודה, אך המטלטלת עד מאוד, של ההפרעה הפוסט-טראומטית מהנפגע הישיר, הגבר במקרה זה, אל זו הקרובה אליו כל כך, בת זוגו. לילותיה נטולי השינה עד כדי הצורך להשתמש בכדורים, חוסר הרצון לחלוק מיטה עם מי שהיה בן זוג אהוב, אך לאחר שנחשף לאירוע טרור החל לסבול מסיוטים ומאובדן שליטה, תחושת הטירוף המשתוללת בה כשהוא בוכה ליד בנם, ולבסוף הרצון לקום וללכת, כל אלה הם עדות ישירה לאופן שבו זולגת המצוקה הנפשית מהגבר לאישה. זליגה זו היא נקודת מוצא עבורי להתחקות אחר מרחק ראשון שנפער בין הגרעין הקליני של ההפרעה לבין נגזרת משוכללת שלה: טראומה משנית. בין הטראומה הראשונית המאובחנת זה מכבר של הגבר לזו המשנית והפוטנציאלית של האישה, אראה כיצד שאלות קליניות על אודות תסמינים נפשיים נכרכו בשאלות חברתיות של אינטימיות זוגית ויחסי כוח מגדריים. הסתעפות זו של הפוליטיקה שהתפתחה סביב הטראומה איננה המצאה מקומית. לצד העיסוק הישיר בנפגעים פוסט-טראומטיים החלו בשנים האחרונות חוקרים רבים לעסוק בהשלכותיה של ההפרעה על מעגל הקרובים של הנפגע. רובם המכריע מתייחס לנפגע שהנו לוחם לשעבר ולבת זוגו, ומהם עולה כי לתסמינים

גבר, אישה והפרעה: טראומה ראשונית וטראומה משנית

אופייניים לפוסט-טראומה כמו הסתגרות, הימנעות וקושי בוויסות כעסים יש השפעות חמורות על מערכת היחסים הזוגית, והיא סופגת פגיעה קשה (Monson et al., 2009; Solomon, Dekel & Zerach, 2008). אלא שבתוך מה שנדמה כממצא אמפירי, המשקף אמת קלינית ברורה ומציאות אונייטיבית בהירה, הובלע מתח חשוב שמקורו חברתי דווקא. בעוד שהתייחסותם של חוקרים אל הגבר המאובחן כפוסט-טראומטי זוכה לכתרות חד-משמעיות כמו 'נפגע', 'חולה' או 'קורבן', ההתייחסות אל בת זוגו מתעתעת. מצד אחד, הובהר כי תמיכתה של האישה בבן זוגה 'קריטית לצורך הפחתת התסמינים הפוסט-טראומטיים שלו' ולשיקום יחסיהם הזוגיים (Monson et al., 2009: 713); מצד אחר, אותם חוקרים שבים ומזהירים כי האישה עצמה עלולה לסבול מרמות גבוהות של מצוקה כתוצאה מהחיים לצדו של מי שסובל מההפרעה, עד כדי פיתוח תסמינים דומים לשלו. סיכון זה קיבל מסגור קליני משל עצמו ומכונה 'טראומה משנית'. דוגמה מקומית לכפילות זו הנה מחקר שנערך בקרב קבוצת מיקוד של נשים ישראליות החיות עם גברים הסובלים מפוסט-טראומה בעקבות שירותם הצבאי. סיפוריהן של הנשים בקבוצה לימדו כי הפחד מאסון שייגרם כתוצאה מההפרעה שכן הזוג סובל ממנה מוביל לרמות גבוהות של דחק ומצוקה בקרב הנשים, אך בה בעת גורם לרובן להכפיף את צורכיהן לאלה של בן הזוג ולקיים בהקפדה את תפקידן המסורתי כ'מטפלות' (Dekel et al., 2005).

הבלבול הקליני ביחס לבנות הזוג – מצפים מהן לתמוך בבן הזוג הסובל מטראומה ראשונית, אך מתייחסים אליהן ככאלה העלולות בעצמן לפתח תסמינים נפשיים המזוהים כטראומה משנית – נטען במשמעות מיוחדת בהקשר הישראלי. במשך עשורים רבים הוכנו יחסי המגדר בישראל לאור ההבחנה בין הספּרה הציבורית, המזוהה עם הצבא ושוק העבודה, לבין הספּרה הפרטית, המזוהה עם הולדה, גידול ילדים ועבודות הבית (הרצוג, 1994). אלא שהמשמעות שיוחסה לתפקידים הנשיים רחוקה הייתה מלהיות פרטית גרדא. קיום המוסד המשפחתי נתפס כביטוי להשתתפותן האזרחית של נשים במאמץ הלאומי של בניין אומה, ומאוחר יותר כביטוי לתרומתן למאבק הדמוגרפי על אופייה היהודי של ישראל (ברקוביץ, 1999; קימרלינג, 1993). חלוקה קטגורית זו החלה להתערער מראשית שנות השמונים, במקביל לשחיקה שחלה בערכים קולקטיביסטיים בעקבות מלחמת יום כיפור. מגמה ליברלית וערכים אינדיווידואליסטיים שהחלו רווחים בישראל הובילו להיחלשות של ההבחנה בין תפקידי המגדר הגבריים והנשיים (Moore, 2012). ירידה בשיעורי הילודה, עלייה במקרי הגירושין והשתתפות הולכת וגדלה של נשים בשוק העבודה סימנו את יציאתן ההדרגתית של הנשים מתפקיד בלעדי של 'מטפלות' ואת מעברן לספּרה הציבורית ולהשתתפות פעילה בעול הפרנסה (פוגל-ביז'אווי, 2011). ובכל זאת, החברה הישראלית עדיין מזוהה כחברה משפחתית, והמרחב הפרטי עודנו נתפס כעוגן המספק תמיכה למשתתפים הפעילים בסכסוך, הגברים (Sachs et al., 2007). ההתערבות הטיפולית שקיימה עמותת נט"ל עבור נשים החולקות את חייהן עם

פרק חמישי

גברים פוסט-טראומטיים הצליבה אפוא בין העיסוק בטראומה ראשונית ומשנית לבין שאלות הנוגעות לאינטימיות זוגית וליחסי כוח מגדריים. הפגיעה הטראומטית שחווה בן הזוג בעקבות השירות הצבאי או חשיפה לאירוע טרור מזוהה ככזו העלולה 'לזלוג' אל בת זוגו ולפיכך מעמידה אותה בסיכון לפתח תסמינים של טראומה משנית. זליגה פוטנציאלית זו הכשירה לכן את הענקתו של סיוע טיפולי גם לנשים, ובתוך כך סיפקה הצדקה מוסרית ומניע מעשי לתהליך של התבוננות עצמית במרכיבי יסוד של יחסיהן הזוגיים: אהבה, מחויבות, חברות ומיניות.

על הקבוצה

הקבוצה הטיפולית שהקימה עמותת נט"ל פעלה בשנים 2006-2008 והשתתפו בה 12 נשים. כולן היו נשים יהודיות, בנות 35-55, נשואות לגברים המאובחנים כסובלים מפוסט-טראומה בדרגות שונות של חומרה ואימהות לילדים. הן הגיעו לקבוצה ממקומות שונים, מצפונה ומדרומה של הארץ: בין קצרין שבצפון לכאר שבע בדרום, וגם מרמלה, גבעתיים, בת ים וחדרה. רובן נחשפו לקיומה של הקבוצה באמצעות פרסומיה של נט"ל באמצעי התקשורת. לאחר פנייתן לעמותה הן עברו ריאיון ראשוני על ידי פסיכולוגיות קליניות, שאישרו כי הן אכן זקוקות לסיוע טיפולי וכי מפגשי הקבוצה יוכלו לסייע להן במניעת התפתחותה של טראומה משנית. ההשתתפות בקבוצה לא הייתה כרוכה בתשלום, וכך התאפשר לנשים, רובן ממעמד סוציו-אקונומי בינוני-נמוך, לקחת בה חלק לאורך זמן ולקיים במסגרת המפגשים תהליך ממושך של חשיפה אישית.

הכניסה שלי כאנתרופולוגית אל מפגשי הקבוצה הייתה פרי יוזמתם של אנשי העמותה, ומפתיעה במידה רבה על רקע ההבנה הראשונית שהייתה בינינו, שלפיה לא תתקיים כל פעילות מחקרית במסגרת טיפולית 'קלסית'. אלא ששנתיים של עבודת שדה שקדמו להתכנסותה של הקבוצה ויחסי האמון שנוצרו זה מכבר הובילו למחשבה כי תיעוד אנתרופולוגי של המתרחש במהלך המפגשים עשוי לאפשר זווית התבוננות נוספת, אחרת, לצד זו הטיפולית, על התהליך שעוברות הנשים. עוד בשלב קיום הראיונות שערכתי בתחילת עבודת השדה יצרתי קשר קרוב עם שתי המנחות שהופקדו עליה, גליה גרנות, פסיכולוגית קלינית ותיקה, ועירית פכר, מטפלת באמנויות. קשר זה הקל על כניסתי לקבוצה ועל התקבלותי בקרב המשתתפות. 'תרשמי, תרשמי', נהגו לומר לי מפעם לפעם, מסתכלות בחיוך על המחברת העבה והעט, 'זה חשוב'. ואכן, לאורך השנתיים שבהן נכחתי במפגשי הקבוצה קיימתי רישום מפורט ככל האפשר של חילופי הדברים במהלכם. כחלק מהסיכום הראשוני שהכשיר את קיום התצפיות במסגרת הקבוצה הוקלדו רשימותיי לאחר כל מפגש ונמסרו לשתי מנחות הקבוצה במפגש שהתקיים שבועיים לאחר מכן. כביטוי לשיתוף

גבר, אישה והפרעה: טראומה ראשונית וטראומה משנית

הפעולה הזו לקחתי חלק גם בשני כנסים מקצועיים שקיימה נט"ל ובהם תוארה עבודת הקבוצה, והצגתי את נקודת מבטי על התהליך שהתרחש במהלכה, לצדן של שתי המנחות.

הגדרות חדשות, אהבה ישנה

המהלך הראשון שנערך במסגרת הקבוצה היה תרגום אופני התנהגותם של בני הזוג, כפי שתוארו על ידי הנשים, אל ההגדרה הקלינית של פוסט-טראומה. המהלך השני, הטעון יותר, היה הרחבה של הראשון, ובו תורגמה התנהגותה של האישה עצמה כך שתתאים, ולו באופן פוטנציאלי, להגדרה של טראומה משנית. על בסיס הכרה כפולה זו, טראומה ראשונית של הגבר וטראומה משנית של הנשים עצמן, ביקשו המטפלות ללמד את המשתתפות מיומנויות מגוונות שנועדו לשיקום היחסים הזוגיים ולהשגת שיווי משקל מחודש בחייהן. הנשים נבדלו זו מזו בשימוש שעשו בשתי ההגדרות הקליניות שהוצגו בפניהן ובהתייחסותן להייררכיה ביניהן.

אתרכו בסיפוריהן של ארבע נשים מהקבוצה – דפנה, טליה, יעל ודלית – כדי להציג את ההסתעפות הזו של הפוליטיקה של הטראומה, מהגבר לאישה ומטראומה ראשונית למשנית, בין הסלון, המטבח וחדר השינה.

לישון עם הפרעה: 'הוא היה כמו כלב מיוחם ופתאום כלום!'

בדומה לממצאים קודמים מקבוצות תמיכה לנפגעים פוסט-טראומטיים מבין לוחמי מלחמת וייטנאם (Young, 1995) או בקרב דור שני לניצולי שואה (Kidron, 2004), גם בקבוצת בנות הזוג עשו המטפלות שימוש בהגדרה של פוסט-טראומה כאמצעי למתן שם למצוקה הנפשית וליצירת ידיעה בקרב הנשים. דוגמה לכוחה המסביר של ההגדרה בא לידי ביטוי כאשר ענת, אחת המשתתפות, סיפרה על המפגש הראשון שלה עם תיאור התסמינים האופייניים להפרעה:

הוא [בן הזוג] היה בהתמוטטויות דרמטיות עד שהיה אפאתי לגמרי. אני לא קיבלתי את זה, לא הבנתי, עד שקראתי באינטרנט. [...] ראיתי את החיים שלי, סימפטום אחרי סימפטום (9 במרס 2008).

בדבריה היטיבה ענת לתאר את כוחה המבאר של ההתאמה בין הערך הקליני הכללי, 'פוסט-טראומה', לבין מצבו הספציפי של בן זוגה. התאמה זו הובילה לתחושת הפתעה וגם להקלה, על כך שלפתע ה'חיים שלי', הפרטיים והאישיים מאוד, מופיעים ברשת מידע פומבית.

יצירתה של התאמה זו הייתה בסיס לארגון מחדש של היחסים הזוגיים. דוגמה

פרק חמישי

לכך הייתה בסיפורה של דפנה: בת 45, אם לארבעה בנים בגיל הנעורים ונשואה לדוד, חוקר ביחידה לזיהוי פלילי במשטרה שעסק באיסוף חלקי גופות מזירות ופיגועים וזיהוין. דוד החל לסבול מתסמינים פוסט-טראומטיים לאחר אירוע טרור שבמהלכו נאלץ להתמודד עם מראות יוצאי דופן ועם פעולת זיהוי סבוכה במיוחד. הפגיעה בתפקודו עם הופעתם של התסמינים הייתה דרמטית, כפי שסיפרה דפנה:

דפנה: לי אין זוגיות כבר שנה וחצי, והיום השלמתי עם זה. [...] קשה לקבל, חשבתי להתגרש, ואני נשארת אתו. [...] אנחנו חיים בחדרים נפרדים. ויתרתי על הזוגיות [...] הוא היה הכול: אבא שלי ואימא שלי, אהוב שלי, בעלי, הבועל שלי, הכול! [...] אני לא רוצה להשוויץ, אבל הוא היה כמו כלב מיוחס, הוא היה רודף אחריי 24 שעות ביממה! סוס, פר, ופתאום כלום! ופתאום כלום!

לורי, משתתפת אחרת, הסכימה אתה: זאת הזוגיות, ואנחנו כן מקריבות, זאת השלמה מאוד כואבת, שאת תישאי אותה כל החיים.

גליה, המטפלת, הגיבה לדבריה: דפנה אמרה: 'אני זוכרת לו את חסד נעוריו. הוא היה אלוף נעוריי!' – זה נקרא חמלה. [...] יש בעיה של אינטימיות, אתן כולכן נשים צעירות, הצרכים שלכן ברורים. [...] אתן אומרות, אני מחזיקה את המשפחה, כי גם בשביל הילדים לקום וללכת – **לורי המשיכה אותה:** זה בלתי אפשרי.

נורית, משתתפת אחרת, הביעה דעה שונה: אנחנו כל הזמן אומרות שאנחנו עושות לו ולבית ולילדים. הגברים עברו טראומה, [אבל] למה אף אחד [מהם] לא שואל, באף חודש, באף שבוע, מה עובר עליך? **דפנה קראה לעברה:** הוא חולה! (27 במאי 2007).

על בסיס ההבנה החדשה שהשיגה ביחס לתסמיני ההפרעה שכן זוגה סובל מהם, עיצבה דפנה מחדש את תפיסתה על היחסים האינטימיים בינה לבין דוד, או על היעדרם, וארגנה מחדש את חלוקת העבודה ביניהם. טרם הפגיעה הנפשית מילא דוד, כך בחוויה של דפנה, כל פונקציה רומנטית וחברתית עבודה; הוא היה לה לבעל, לבעול, לאב ולאם. אלא שההכרה בשינוי הסטטוס של דוד מ'בריא' ל'חולה', הכרה שהלכה והתפתחה בה, הלכה והתחזקה, הייתה בסיס למעבר חד וכואב שביצעה דפנה: מזוגיות המבוססת על אהבה רומנטית, יצרית ועזה אל זוגיות המבוססת על טיפול בכן זוג פגוע ונזקק. שינוי זה, מאינטימיות פיזית אל אינטימיות ללא יחסים אינטימיים, נכרך אצל דפנה גם בהכרח להימנע ממימוש אפשרות של פְּרָדה.

גליה, אחת המטפלות, ולורי, משתתפת שכן זוגה, מאיר, נפגע נפשית לאחר שהשתתף בקרב המיתולוגי בחווה הסינית במלחמת יום כיפור, התייחסו אל המהלך שביצעה דפנה כמנגנון הרצוי מבחינה מעשית והראוי מבחינה מוסרית להתמודדות עם הפגיעה הנפשית של בני הזוג. למרות ה'צרכים הברורים' שלהן כ'נשים צעירות', כפי שאמרה המטפלת – רומזת בזהירות על הצורך של הנשים בחיי מין

גבר, אישה והפרעה: טראומה ראשונית וטראומה משנית

– הן מצופות ל'השלמה כואבת' ול'חמלה', לזכור לכני הזוג 'חסד נעורים', להכיר בפגיעתם ולהוסיף ולהחזיק את המשפחה' כי לפרק אותה 'זה בלתי אפשרי'. כשאחת המשתתפות ביקשה לערער על הצגתו של מנגנון זה כרצוי וראוי, והצביעה על הא-סימטריה המהותית הכרוכה בו בין הגבר לאישה, נזפה בה דפנה: 'הוא חולה!'.

הגדרה קלינית משלה: 'גם האישה צריכה לצאת מהארון'

תרגום התנהגותו של בן הזוג כך שתתאים להגדרה של פוסט-טראומה הייתה צעד מטרים לתרגום התנהגותה ותגובותיה של בת הזוג כך שיתאימו להגדרה הנגזרת ממנה, טראומה משנית. דוגמה לכך אפשר למצוא בסיפורה של טליה, בת 35, דתייה, אם לשלושה ילדים צעירים ונשואה ליריב. באחד ממפגשי הקבוצה תיארה טליה את איהשויון החרוף שנוצר בינה לבין יריב לאחר אבחון פוסט-טראומטי בעקבות שלוש שנות שירות כמסתערב ביחידת 'דובדבן'. חוסר היכולת של יריב להתמיד בעבודה לפרנסת המשפחה הוביל ליציאתה של טליה לעבוד זמן קצר לפני הצטרפותה לקבוצה, ולא אחת היא תיארה את שעות עבודתה הארוכות במדרשה לבנות הקרובה למקום מגוריה. אלא שאיהשויון בין בני הזוג הלך והחמיר. גם עם יציאתה לעבודה הוסיף עול גידול הילדים ותחזוקת הבית להיות מוטל על כתפיה באופן כמעט בלעדי. 'יש לו פריווילגיה: כשהוא לא מרגיש טוב, הוא הולך לישון', הסבירה טליה את מצב העניינים בבית, 'לי אין את הפריווילגיה להגיד "אני הלומת קרב", "אני דור שני"'. מחאתה של טליה כנגד השימוש שעשה יריב לתחושתה באבחון הקליני שקיבל במטרה להימנע ממעורבות בעול הפרנסה ובנעשה בבית התבהרה כשהמשיכה ואמרה:

טליה: נראה לי שהוא קולט שאני רוצה לדבר, ואז הוא נהיה דיכאוני. 'אני לא יודע מה קורה לי', 'אני בדיכאון', זה נראה לי בתת-מודע שלו.

גליה, המטפלת, הציעה: תתקשי, תגידי: 'שב פה, אני רוצה לדבר אתך!'.

טליה: זה לא נכנס לשום מקום!

המטפלת: את מרגישה אשמה?

טליה: לא, יש לי בעיה שאני לא מדברת אתו על הדברים האלה. [...] אני זאת שמקשיבה.

המטפלת: איך את מרגישה עכשיו, כשאת כן מדברת?

טליה: שזה מה שאני צריכה לעשות. [...] היום הבאתי מישהי הביתה וסיפרתי שאני נוסעת לקבוצה של נשים של הלומי קרב. היא כמעט נחנקה.

המטפלת אמרה בחיוך: גם האישה צריכה לצאת מהארון, לא רק הבעל.

אביבה, משתתפת אחרת, הוסיפה: מה שקרה לאישה, המקום שלה נדחק אחורה לגמרי, ויש התבשלות מול החברה להוציא את זה החוצה.

פרק חמישי

עירית, המטפלת השנייה, חיזקה כיוון זה כשאמרה: עצם העובדה שאתן כאן, סימן שהמסד מכיר בנשים, הנשים הן הלומות קרב משניות וגם הילדים הם פוסט-טראומטיים משניים.

דלית, משתתפת אחרת, הוסיפה: הנשים – לקח זמן עד שהתחילו לספר. עירית, המטפלת, סיכמה: חשוב שאנחנו הנשים ניקח מקום. [...] אני מברכת אותך טליה, על היכולת לקחת לך מקום (25 בפברואר 2007).

הרחבת הטראומה הראשונית של יריב אל טראומה משנית של טליה הייתה מהלך פרשני שאפשר לה לקבל מסגור קליני משל עצמה. המעבר של טליה מעמדת המקשיבה לעמדת הדוברת היה המסמן הפרקטי של תהליך זה. טליה הפכה לסובייקט טיפולי בזכות עצמה, והחלה מבנה את זהותה כמי שעלולה אף היא, לצד יריב, לסבול מפגיעות נפשיות. ה'יציאה מהארון' או ה'יכולת לקחת לך מקום' כדברי המטפלות היו ביטויים סמנטיים למעמדה החדש. משמעותו של תהליך זה, כפי שעלה מתוך חילופי הדברים, איננה קלינית בלבד. הגדרתה של טליה כעלולה לסבול מנגזרת קלינית מוכרת של ההפרעה הפוסט-טראומטית שממנה סובל בן זוגה, טראומה משנית, סיפקה לה אפשרות, גם אם עקיפה, לקנות לעצמה 'פריווילגיה' משלה, לצד זו שניתנה זה מכבר ליריב. מהלך זה, לפחות מנקודת מבטן של המטפלות, עשוי לצמצם את אִי-השוויון שנוצר בין בני הזוג ולאפשר לטליה לקיים עם יריב תקשורת זוגית יעילה ומתגמלת יותר.

שימוש לטובת שימור: 'כאילו צמחתי מהכאב'

ההיכרות עם שתי ההגדרות הקליניות הובילה לשימושים שונים בהן מול מגוון השאלות שהציפה הפגיעה הנפשית של הגבר. שימוש מרכזי היה הצלבה בין שתי ההגדרות לבין היחסים הזוגיים, במטרה לשמרם למרות הפגיעה שספגו. בתוך ההייררכיה הבלתי נמנעת שהתפתחה בין בני הזוג, טראומה ראשונית של הגבר ומשנית של האישה, סרטו משתתפות הקבוצה את פניה החדשות של האהבה בינן לבין הגבר שלהן ובתוך כך יצקו משמעות מחודשת לתפקידן ולמרכיבי יסוד בוגיות שלהן.

דוגמה לכך עלתה מסיפורה של יעל, בת 40, נשואה לעופר ואם לשתי בנות צעירות, בנות ארבע ושש. עופר שימש במשך שנים נהג אמבולנס ואובחן כסובל מפוסט-טראומה בשלהי שנת 2001, אחרי שהשתתף בפניו פצועים מאירוע הטרור במועדון הריקודים ה'דולפינריום' בתל אביב. עופר עצמו היה גם הוא מטופל בנט"ל, במסגרת טיפול פרטני, ובצירוף מקרים מעניין, באחת משיבות הצוות הקליני שנכחתי בהן, עלה ה'מקרה' שלו לדיון. מהפרטים שמסרה גלית, המטפלת שלו, התברר כי עופר סובל מפוסט-טראומה בדרגת חומרה גבוהה במיוחד והוכר כנכה

גבר, אישה והפרעה: טראומה ראשונית וטראומה משנית

ב־75% על ידי משרד הביטחון. גלית תיארה אותו כמי שסבל מ'משבר דיכאוני קשה, עם מחשבות אבדניות', והמשיכה והסבירה כי עופר מודע לצרכים של יעל ושל בנותיהן, אך 'עם אזלת יד לספק אותם'. את אזלת היד הזו היא הסבירה בתסמיני ההפרעה: 'יש לו תכונה של הימנעויות, הוא נוהג בלילות ופוחד לנהוג ביום. כל דבר זה טריגר לפלשבק'. תסמינים אלה ואחרים פגעו בתפקודו היומיומי של עופר והשפיעו על מערכת יחסיו עם יעל. 'הוא סובל מקשיים בתפקוד מיני ומליבידו נמוך' הסבירה המטפלת, ותיארה אותו ואת יעל כמי שחיים 'כמו בכלוב, כי הוא לא יוצא' (11 בדצמבר 2005).

יעל עצמה היטיבה לתאר את מצבו של עופר באחד ממפגשיה הראשונים של הקבוצה, כשסיפרה על עבודתו כנהג אמבולנס בתקופת האינתיפאדה השנייה: 'עופר ספג את כל מה שאפשר מבחינת הפיגועים, אסף את כל החלקים של כל האנשים, ופורר את המשפחה', אמרה והמשיכה: 'אנחנו במסע יומיומי, ממש יומיומי, של קיום' (28 בינואר 2006). כעבור כמה שבועות, כאילו כדי לתת תוקף למצב עניינים זה, תיארה יעל מריבה קשה במיוחד בין עופר לבניה, שבמהלכה הוא הטיח את ידו בקיר בעוצמה, היא נשברה והוא נזקק לגבס. חומרתה של הפגיעה הפוסט־טראומטית, כפי שתיארה המטפלת, ונקודת הפתיחה של יעל בהגיעה לקבוצה מעוררות סקרנות באשר לאופי הבריור שקיימה יעל על יחסיה הזוגיים עם עופר. בתחילתו של אחד המפגשים, כשישה חודשים לאחר שהחלה הקבוצה לפעול, אמרה יעל:

היום אני הרבה יותר – אני שמה את האצבע על מה שאני מרגישה, אני מרגישה את עצמי. בגלל מה שעברנו והכאב, כאילו צמחתי מהכאב. אני עוברת תהליכים שאני לא יודעת אם הייתי עוברת אי פעם. פתאום אני מתבגרת! [...] אני קוראת ספרים על פוסט־טראומה, ומשפחה תומכת זה אחד הדברים הכי חשובים. כמה המעגל הפוסט־טראומטי חייב להיות מחוזק. אם אני הייתי קמה ובורחת, וזה היה קרוב, אבל הילדות הן של אותו אבא (10 ביוני 2006).

כפי שעולה בבהירות מדבריה של יעל, היא השתמשה בהגדרות הטראומה כדי לארגן מחדש את הזוגיות שלה עם עופר, ובתוך כך כדי להבנות מחדש את זהותה שלה. מצד אחד, החשיפה שלה להגדרה של פוסט־טראומה ולממצאים המצביעים על חשיבות התמיכה בנפגע הפכו למודל התנהגות עבודה. יעל ביקשה ליצור התאמה בין התנהגותה לבין זו המצופה ממנה בספרות הקלינית ולשמש לעופר עוגן בהתמודדותו עם תסמיני ההפרעה. מצד אחר, תחת ההגדרה של טראומה משנית והמקום שסיפקה לה בקבוצה טיפולית, תיארה יעל את עצמה כעוברת תהליך של התבוננות פנימית, המאפשר לה היכרות טובה יותר עם עולמה הרגשי. המודעות שהלכה והתפתחה בה ביחס לעצמה אמנם הובילה אותה לשקול אפשרות של עזיבה, אך זו נדחתה בשם ההורות המשותפת לשתי בנות. כמה חודשים לאחר הדברים האלה התחדד השימוש של יעל בהגדרות הקליניות

פרק חמישי

לצורך שימור יחסיה הזוגיים עם עופר, בד בכד עם הכרתה בהשפעותיה של הפגיעה הטראומטית על חייהם. יעל ביקשה את רשות הדיבור בפתחת המפגש וסיפרה:

הנה אני! הכול חי, הכול זורם! [...] התחלתי עבודה חדשה, אבל אני עדיין לבד. [...] [ובקור קשה אחד] התקשרתי לחבר וביקשתי חיבוק, כי אני כבר לא מקבלת את זה מעופר. אני מתגעגעת לזה, אבל אני צריכה ללמוד לחיות עם זה. [...] כל דבר הוא הקרבה. [...] עופר הפך ל'פרח אל תיגע בי': הפסיק לדבר, הפסיק לחבק. לפני הטראומה שלו, הייתי כמו אלוהים בשבילו! [...] אבל עכשיו, אם אני מתקרבת אליו, הוא דוחף אותי. [...] אבל אלה הבחירות שלי ואני משלמת עליהן (15 בפברואר 2007).

שימוש לטובת פירוק: 'מגיע לי, מגיע לי גם!'

השימוש השני בהגדרות הטראומה היה שכיח פחות, אך דווקא בשל כך בולט בשיח הקבוצתי: לטובת פירוק היחסים הזוגיים. דוגמה סמלית לכך עלתה לקראת תום מפגשיה של הקבוצה, לאחר שנתיים של פעילות אינטנסיבית. באחד המפגשים האחרונים התבקשה כל אחת מהנשים לתת ביטוי אמנותי כלשהו למשמעות של פְּרָדָה עבודה. נאוה, בת 55 ואם לארבע בנות בוגרות, בחרה ליצור מחוטי ברזל גמישים שתי דמויות, בכחול ובוורוד, זו מול זו, מחוברות לכוס קלקר שרגע קודם שתתה ממנה קפה. אלה סימלו את הזוגיות שלה עם יעקב, בן זוגה יותר מ־30 שנה, שהוכר כפוסט־טראומטי בעקבות פציעתו בשני אירועי ירי שונים שהתרחשו סמוך להתנחלות שבה התגוררו בדרום הארץ. נאוה הסבירה שבעבר הייתה הזוגיות של יעקב ושלה 'דבר מאוד יציב וחזק', אך כיום 'אין כמעט זוגיות'. עירית, המטפלת, ביקשה לפרש את עבודתה של נאוה כביטוי לרצון לחזק את האינטימיות עם יעקב: 'תחזרי הביתה', אמרה לה בחיך, 'אולי יש שם יד שמושטת אליך'. אחת המשתתפות, לורי, התפרצה לדברי המטפלת ופסקה:

לורי: נאוה, את חרמנית יותר מדי!

נאוה הגיבה בחיך רחב ובפליאה: איזה חרמנית?! אני אומרת לך אין זוגיות, שש שנים אין! מה חרמנית?!

לורי, מרוצה בעליל מהתפנית שחוללה בשיחה, הסבירה את כוונתה: את אוהבת אקשן! [...] פה [היא הצביעה על כוס הקלקר] היא מטפסת עליו, אני אומרת לכן! מה, אני אומרת סתם?!

המטפלת, מחויכת, ניסתה לחזור לפרשנות הטיפולית: ההבדל בין הדמויות זה שלדמות אחת יש יד, ובמקרה או לא, זה לדמות הגבר. אולי זו משאלה? [...] אולי יש שם יד שמושטת אליך?

גבר, אישה והפרעה: טראומה ראשונית וטראומה משנית

לורי לא ויתרה על זכות המילה האחרונה: אבל המנוע סגור! המנוע סגור! וכל הנשים והמטפלות פורצות בצחוק (13 ביולי 2008).

המונחים שלורי השתמשה בהם בתגובה לעבודתה של נאווה – 'חרמנות', 'היא מטפסת עליו', 'אקשן' או 'המנוע סגור' (בהתכוונה לאיבר המין של הדמות שיצרה נאווה) – התחברו לכדי פרשנות שונה מאוד מזו שהציעה המטפלת. כנגד הניסיון לראות בעבודתה של נאווה כמיהה לאחוזו בידו של יעקב, עשרות שנות זוגיות עם גבר פוסט-טראומטי הובילו את לורי להדגיש דווקא את מיניותה של נאווה. במהלך זה נרחקו הצידה ההפרעה הטראומטית של יעקב ואגב כך גם כוונתה של המטפלת לעודד את נאווה לייצב את היחסים ביניהם. הגם שהייתה שונה בתכלית מהפרשנות הטיפולית שהציעה המטפלת, לא היו דבריה של לורי בבחינת 'הומור גס' נטול הקשר. המחקרים הקליניים שעניינם זליגת הטראומה של הגבר אל חיי הזוגיות עוסקים פעמים רבות בירידה שחלה באינטימיות הפיזית בין בני הזוג, בין אם כתוצאה של תסמינים קליניים כמו הימנעות ובין אם כתגובת לוואי לטיפול התרופתי. סיפוריהן של דפנה ויעל על הסתגרותם של בני זוג ועל רתיעתם מקרבה פיזית היו עדות לכך. לורי האירה בדבריה פן מוכר זה, אך במקום המסגור המקובל שלו באמצעות הדגשת מצבו של הגבר (מונחים כמו 'ירידה בתפקוד המיני' או 'ליבדו נמוך') ותגובתה הרצויה של האישה (מונחים כמו 'קבלה' או 'השלמה'), היא הציבה במרכז את החסר שחווה האישה ואת רצונה למלאו.

הגם שהייתה בוטה, הצטלבות זו בין הגדרות הטראומה לבין היחסים הזוגיים במטרה לאתגר את יסודותיהם הייתה רגעית ומוגבלת. יותר מאשר איום ממשי על תפיסת תפקידה של האישה כמשענת רגשית ופרקטית לגבר, היה בה תיאור משוחרר של רצונות או כמיהות, שלרוב לא ניתן להם ביטוי פומבי. שימוש בעל משמעות עמוקה יותר בהגדרות הטראומה לצורך ערעור היחסים הזוגיים היה בסיפור של דלית, שבו נפתח פרק זה. כבר בראשית דרכה של הקבוצה, בעקבות הקשיים החמורים שדלית דיווחה עליהם כתוצאה מהחיים לצדו של בן זוגה תמיר, הפנו אותה גליה ועירית, המטפלות, לפגישה עם הפסיכיאטר של נט"ל. לאחר ששמע אותה, המליץ לה ד"ר גור להתחיל בנטילת תרופה אנטי-דיכאונית, 'רסיטל', כדי שזו תקל עליה את ההתמודדות ותפחית את מצוקתה. דלית קיבלה את עצתו ובמשך כמה חודשים מילאה אחריה בקפדנות. אלא שבאחד ממפגשי הקבוצה, עוד קודם למונולוג שבו הציגה את רצונה לעזוב את תמיר, סיפרה דלית על החלטה חדשה שקיבלה ביחס לתרופה:

אני לא לוקחת את הרסיטל. [...] הרסיטל לא משנה את המציאות, והיא הולכת ומחמירה. [...] כשלא לוקחים כדורים, זאת סטירה שאתה חוטף. כואב לי, ואני במקום שרוצה שיכאב. פעם ראשונה שלא רציתי לבוא לפה. [...] פתאום הגיעו הוצאה לפועל! ועוד כתבו שמתוך התחשבות הם לא פרצו לבית, ומזל, כי אני

פרק חמישי

הייתי מתאבדת להם מול העיניים! אם אתה כל כך אוהב אותי [על בעלה], למה אתה רוצח אותי בצורה כזאת? ומה עם הילדים? עם מי אני חיה? (25 בפברואר 2007).

בכיוון חוסר הרצון שלה להגיע למפגשי הקבוצה והימנעותה מנטילת התרופה האנטי־דיכאונית שרשם לה הפסיכיאטר מרדה דלית במעמדה החדש כ'מטופלת'. בדומה לסיפורה של לוז, אישה צ'יליאנית שסבלה מאלימות וטענה שתרופות ההרגעה שניתנו לה אינן אלא 'דרך לא לסבול, דרך לא להרגיש' (Parson, 2010: 73), גם דלית טענה כי נטילת התרופה כופה עליה קבלה פסיבית של מציאות חיים הולכת ומחמירה. בכיוון המרד שלה היטיבה דלית לחשוף לא רק את המשמעות הרגשית של חיים עם בן זוג הסובל מהפרעה פוסט־טראומטית, אלא גם את משמעותם החומרית. היא תיארה את ההידרדרות החמורה במצבם הכלכלי, עד כדי חוסר האונים שלה מול הכוונה לעקל את רכושם בשל אי־תשלום חובות שנצברו. על רקע דברים אלה מעניינת במיוחד הייתה תגובתה של עירית, אחת המטפלות:

בתוך האין בררה, האפשרות שלך, של הבחירה, היא עדיין הריסטרל. [...] זה לא משנה את המציאות, אבל זה יכול לשפר את מצב הרוח, כדי שיהיה יותר נסבל. הבחירה בדייך, בדבר הקטן הזה. [...] תשמעי בקולו [של הפסיכיאטר], מהיום בערב תיקחי את המינון שהוא רשם לך (שם).

בתגובתה קיוותה המטפלת להשיב את דלית אל הנתיב הטיפולי. היא תחמה את טווח אפשרויות הבחירה שלה להחלטה אם להמשיך ליטול את התרופה האנטי־דיכאונית אם לאו, ועודדה אותה להחליט בחיוב במטרה לשפר את מצב הרוח ולהימנע מכאב. כך, בעקיפין, ביקשה גם לשמר את הסטטוס־קוו בחייה הזוגיים של דלית, למרות הקשיים החמורים שתיארה. דלית נענתה להצעה. היא חזרה ליטול את התרופה, אך מחאתה כנגד מיקומה החדש כ'מטופלת' הייתה רק סימן ראשון למחאה דרמטית יותר, כנגד המיקום המשני שיוחס לה בהייררכיה שבין שתי הגדרות הטרואומה. יותר מנשים אחרות, זיהתה דלית את התמזגותה של ההייררכיה הקלינית הזו עם זו המגדרית: אבחוננו של תמיר כפוסט־טראומטי סיפק חיזוק, סמלי ומעשי כאחד, למה שנתפס ממילא כמחויבותה כלפיו – להיות לו למשענת ולתמיכה. אלא שבשונה מבעבר, כעת, נוכח תסמיני ההפרעה שמהם החל לסבול, זיהתה דלית את תפקידיה אלה כמעייבים על חייה ומטילים עליה מגבלות חמורות, וכנגדם יצאה. כמה חודשים לאחר שביטאה את חוסר רצונה להמשיך בנטילת התרופה האנטי־דיכאונית, היא חלקה עם הקבוצה את החלטתה, שבה נפתח פרק זה, להיפרד מתמיר. בדקות הראשונות לאחר שסיימה דלית את דבריה שרר בחדר שקט. זו הייתה הפעם הראשונה שבה אחת ממשתתפות הקבוצה הצהירה על רצון ממשי לעזוב את בן זוגה. גליה, אחת המטפלות, הייתה הראשונה שהתעשתה ואמרה:

גבר, אישה והפרעה: טראומה ראשונית וטראומה משנית

גליה: השאלה זה הילדים. [...] את לעולם תישארי האימא שלהם והוא לעולם יישאר האבא שלהם, לא משנה מה התפקוד שלו יהיה. עירית, המטפלת השנייה, הצטרפה: מוכרחים לעשות עוד ניסיון לפני שיוצאים בהכרזות, להיפרד תמיד אפשר, הפוך זה יותר קשה. אפשר לעשות חוזה חדש. [...] ללכת תמיד אפשר. טליה, משתתפת אחרת, התפרצה לפתע לדברים: לא נכון! צריך גם כוח כדי ללכת, לא תמיד אפשר ללכת. דלית הביטה בעירית ובגליה, המטפלות, ואמרה להן: לפעמים יש לי תחושה שאף אחד לא יכול להבין אותנו, גם לא אתן. טליה הוסיפה: גם אני מרגישה כזה ביטול עצמי! [...] למה אני צריכה להיות ככה? די, די, די! מגיע לי, מגיע לי גם! מגיע לה גם! המטפלת הראשונה, גליה, ביקשה להסביר את דבריה: לא בכל מחיר צריך להיות יחד, אבל ממקום של דאגה לילדים, כי הם הקורבנות [...]. דלית: אולי היה צריך שהביטוח הלאומי – שיסבירו לכל הנפגעים האלה איך לשמור על הזוגיות. טליה אמרה לה באירוניה: ביטוח לאומי יעשה את זה כמו שאגף השיקום של משרד הביטחון משקם! נתתי לדלית פרטים על דירה שאפשר לשכור ב-\$200. זאת אופציה כלכלית. [היא פנתה בחיוך לדלית ואמרה] נגור שם יחד. נורית, משתתפת אחרת, שאלה: אפשר גם להצטרף? לורי, משתתפת נוספת, הצטרפה גם היא ואמרה בחיוך: נקים שם קומונה של נשים (14 באוקטובר 2007).

החלטתה של דלית לעזוב את תמיר המחישה כיצד ההיכרות עם ההגדרות הטראומטיות חימשה אותה בכלים להתנגד למסר של שימור היחסים הזוגיים. באופן שבו ניסחה את החלטתה והציגה אותה בפני הקבוצה עימתה דלית בין הערך של מחויבות כלפי בן הזוג לבין ערך אחר המזוהה עם השיח הטיפולי: שאיפה למימוש עצמי ולרווחה אישית. יחד עם טליה, ביקשה דלית לערער על הצבתה במקום משני לזה של בן זוגה ועל ההכרח להיות מחויבת לו למרות פגיעתו, ודווקא בשל כך. 'מגיע לי, מגיע לי גם! מגיע לה גם!', כפי שאמרה טליה, מצטרפת לדלית במחאתה על רווחתן האישית, שהצטמצמה עד מאוד נוכח התסמינים הקליניים שבני זוגן סובלים מהם. בתוך כך ביקשו השתיים לערער לא רק על ההיררכיה שבין שתי ההגדרות של הטראומה, אלא על הייררכיה נוספת – בין מטפלים למטופלים. כנגד תגובתן השמרנית של המטפלות שהדגישו מיד את תפקידיהם הביולוגיים של דלית ותמיר כאם ואב, תבעו דלית וטליה את האפשרות לעסוק בדאגה לעצמן ולא לבני זוגן. כמו נשים אחרות לפנייה גם הן ביקשו 'לחבר את הנקודות בין העצמי לחברה, ובין האישי לבין הפוליטי' (Herman 1995: 303): הן מיקמו את תביעתן האישית

פרק חמישי

בספרה הציבורית, כשהצביעו על אזלת היד של סוכני מדינה, כמו ביטוח לאומי או משרד הביטחון, בטיפול בנפגעי טראומה ובכני משפחותיהם. כנגד אזלת יד זו, ובעקיפין כנגד שמרנותן של המטפלות, הציעה טליה לדלית אופציה כלכלית קונקרטית שתסייע לה לממש את רצונה בפרדה: דירה שאפשר לשכור ב־\$200. הצעתן של לורי ונורית להקים 'קומונה של נשים' המחישה, גם אם בחיך, את הכוח הפוטנציאלי של רשת תמיכה נשית בהתמודדות עם סבל נפשי (Parson, 2010; Warner, 2007).

כוונתה של דלית להיפרד מבן זוגה לא התממשה. דלית, כך העידה היא על עצמה במפגשים שבאו לאחר מכן, לא הצליחה לאזור די אומץ כדי לעזוב את הבית. יחסיה עם תמיר, לעומת זאת, רק הלכו והידרדרו, כפי שסיפרה כמה חודשים לאחר מכן:

להיות אשתו זה אומר להיכנס אתו למיטה. [...] 'בואי, יאללה, מיטה, כל גבר צריך את זה'. [...] הוא הבטיח שהוא לא נוגע בי. אבל יום-יומיים אחר כך ישבתי על הספה, עם הידיים מעל הראש, והוא בא עם הידיים אל הבטן שלי. [...] הוא דוחה, דוחה, דוחה. [...] אימא שלי אמרה שהוא בן אדם טוב. אמרתי נכון, תחיו אתו אַתם. ההורים שלי מאוד אוהבים את תמיר, אבל הם אנשים דתיים, פרימיטיביים. אין להם תובנות, אין להם חשיבה פסיכולוגית. אני נאבקת על החירות של הנפש שלי! [...] תמיר מסכן, בסדר, אבל איפה דלית? (29 ביוני 2008).

למרות החלטתה לא לממש אפשרות של פרדה, המשיכה דלית להתעקש על פריצת המגבלות שהטילה עליה, לתחושתה, ההייררכיה הקלינית בין שתי הגדרות הטרואומה. היא חזרה והציבה התנגדות גלויה לציפייה כי תמלא פונקציות של טיפול ותמיכה בתמיר, ותיארה כיצד היא דוחה את דרישותיו החוזרות ונשנות ליחסים מינניים ביניהם. בתוך כך התייחסה דלית אל חוסר הרלוונטיות של ערכים שמקורם בדת לצורך הענקת משמעות ליחסיה הזוגיים. ערכים אלה, טענה, מאפיינים את חשיבתם ה'פרימיטיבית' של הוריה, שרואים בתמיר 'בן אדם טוב'. מולם, הציגה את עצמה כמי שמעשיה ניזונים מ'חשיבה פסיכולוגית': בחסות המעמד הטיפולי הייחודי שהשיגה היא ביקשה להיאבק נגד הבכורה הקלינית שהוענקה לתמיר ונגד ההשלכות החברתיות שנגזרו ממנה: 'תמיר מסכן, בסדר, אבל איפה דלית?'

עניינו של פרק זה היה אפוא המרחק הראשון שנפער בין הגרעין הקליני של הטרואומה לבין נגזרת משוכללת שלה, טראומה משנית. בתוך כך נחשפה הסתעפותה של הפוליטיקה המתהווה בין הגדרה קלינית אחת לאחרת, ובין היגיון טיפולי להיגיון חברתי של יחסים מגדריים; אלה הסתחררו בין הסלון, המטבח וחדר השינה, מפריים זה את זה ומפריעים זה לזה.

לפי ההיגיון הקליני שהנחה את הקמתה של הקבוצה נועדו מפגשיה לאפשר לנשים שבני זוגן אובחנו כסובלים מהפרעה פוסט־טראומטית להכיר במצב החדש,

גבר, אישה והפרעה: טראומה ראשונית וטראומה משנית

לעבד את חוויותיהן ולרכוש מיומנויות התמודדות נוכח המציאות הזוגית והמשפחתית המשתנה. אלא שהיגיון זה התברר כניזון לא רק ממצאים קליניים, אלא גם מהיגיון חברתי ששורשיו נעוצים בחלוקת העבודה המגדרית בהקשר הישראלי. מיקומה של הפגיעה הטראומטית במשוואת היסוד המכוננת – 'אנחנו היהודים' מול 'הם הערבים' (פלד ושפיר, 2005; קימרלינג, 1993) – נתפס כמקנה לטראומה הגברית משקל סגולי, המחייב התייחסות מיוחדת. הרחבה זו של גבולות המנדט הקבוצתי למען עיסוק קליני וחברתי כאחד, אישי מאוד אך בה בעת ניזון ישירות מן ההקשר הציבורי, היא שהקנתה לתהליך שהתקיים לאורך מפגשי הקבוצה את אופיו המרוכז והרב שכבתי. רובד ראשון של התהליך שהתקיים לאורך מפגשי הקבוצה נקשר בסימון הקליני של הנשים כ'טראומטיות משניות', בכוח או בפועל. סימון זה הכפיף את סיפור הפגיעה שלהן, הנשים, לסיפור הפגיעה שלהם, הגברים, ומעמדן כקורבנות של טראומה הוגדר כמשני לזה שלהם. הייררכיה זו באה לידי ביטוי לאורך כל מפגשי הקבוצה. מצד אחד אורגנו סיפורי הטראומה של הגברים תחת סימון קליני חד-משמעי, שלוהו בקבלת זכויות וסעד כספי, והם מוקמו בלב-לבה של הלאומיות הישראלית – כך, למשל, מאיר, בן זוגה של לורי, שנפגע כאשר השתתף בקרב בחווה הסינית בזמן מלחמת יום כיפור, דוד, בן זוגה של דפנה, ששימש כחוקר ביחידה לזיהוי פלילי במטרה, עופר, בן זוגה של יעל, שהיה נהג אמבולנס ופינה פצועים והרוגים מזירות פיגועי טרור, יריב, בן זוגה של טליה, שהיה לוחם ביחידת מסתערבים או תמיר, בן זוגה של דלית, שהיה עד לפיגוע טרור. מצד אחר, סיפוריהן של נשותיהם נטולים היו את אותו תוקף קליני חד-משמעי. אמירותיהן של המטפלות בדבר היותן של הנשים הללו 'פוסט-טראומטיות משניות' נשאו משמעות סמלית עמוקה, אך חסרו את ההכשר הרפואי והממסדי שניתן לסיפורי הגברים. נוסף על כך, כנגד הגורם המחולל המוגדר היטב של סיפורי הטראומה הגבריים, הכאב של הנשים התפזר בין הסלון, המטבח וחדר השינה, נאסף מכאן ומכאן, ממפגש למפגש, לכדי תמונה מפוצלת ומתסכלת של חיי זוגיות.

ההייררכיה הקלינית הזו בין הגברים לנשים – הרובד הראשון בעבודת הקבוצה – נטענה על רובד שני: ההייררכיה המגדרית שבין הספרה הציבורית המזוהה עם הפעילות הצבאית ועם שוק העבודה לבין זו הפרטית המזוהה עם הולדה, גידול ילדים ועבודות הבית (הרצוג, 1994). הפגיעה הטראומטית של הגבר אמנם הייתה חידוש מבחינת תשומת הלב הציבורית המוענקת לו בישראל של שנות האלפיים (Bilu & Witztum, 2000; Lomsky-Feder & Ben-Ari, 2011), אך כמובנים רבים היא איננה אלא ביטוי נוסף להשתתפותו הפעילה בחיי הקולקטיב – בקרב בחווה הסינית במלחמת יום כיפור, בזיהוי חלקי גופות, בהובלת פצועים והרוגים באמבולנס, בפעילות קרבת ביחידת מסתערבים או בחשיפה לאירוע טרור בקניון. מול חולשת הנפש הגברית, שהתגלגלה והפכה לסוג חדש של 'סגולה', מצופות היו לורי, טליה, דפנה וחברותיהן להוסיף ולמלא את תפקידיהן במרחב הפרטי. אל

פרק חמישי

הפונקציות המסורתיות נוספה כעת פונקציה חדשה: טיפול ותמיכה בכך זוג המאובחן כסובל מהפרעה נפשית.

בדומה למעמדן המיוחד של אלמנות מלחמה בישראל (הנדלמן-שמגר, 1979), גם התמודדותן של נשים אלה נשאה משמעות שהרחיקה הרבה מעבר לגבולותיהם של היחסים הזוגיים. ההשלמה הכואבת עם השלכותיה של הפגיעה הטראומטית על היחסים הזוגיים ומתן תמיכה לבן הזוג נתפסו לא רק כדבר הרצוי ביותר מבחינה מעשית, אלא גם הראוי ביותר מבחינה מוסרית. בסיפוריהן של הנשים, הפכה הזוגיות מביטוי של אהבה, חברות ומיניות, לביטוי, ישיר או מובלע, של אתוס מכונן בלאומיות הישראלית, המוכר לרוב במשמעותו הגברית: הקרבה. רבות מהנשים הדגישו שהן ממשיכות לקיים מסגרת זוגית ומשפחתית למרות מודעותן לפגיעה הקשה שספגו, במטרה להוסיף ולמלא את תפקידיהן כאמהות וכנשים.

בה בעת, בשונה מהמעמד החברתי המוסדר שניתן לאלמנות מלחמה, מיקומן של נשים החיות עם גברים שאובחנו כסובלים מפוסט-טראומה עמום הרבה יותר: אובדן איננו מוחלט כשל אלמנות המלחמה, והוא אינו ניתן למסגור חד-משמעי. מחויבותן כלפי החברה, כמו גם מידת זכאותן, פתוחות לכן למשא ומתן וחשופות להשפעה של כוחות בין-אישיים וחברתיים. מיקום מאתגר זה הוביל לארגון שני הרבדים שנקשרו בעבודת הקבוצה, ההיררכיה הקלינית וזו המגדרית, גם מתוך נקודת מוצא שונה בתכלית – לא של התמזגות אלא דווקא של התנגדות. האבחון הקליני שקיבלו הנשים סלל את הדרך לניסוחה של אפשרות נוספת חשובה עבורן, לצד זו של שימור היחסים הזוגיים – אפשרות הפְּרָדה. אף על פי שחסר היה תוקף רפואי חד-משמעי והכרה ממסדית דומים לאלה שהוענקו לגברים, הצגת האבחון הקליני של טראומה משנית על ידי מנחות הקבוצה הייתה מקור חשוב של לגיטימציה להפיכתה של האישה לסובייקט טיפולי בזכות עצמה, המקיימת התבוננות רפלקסיבית בחייה. לאורך שנתיים של מפגשים נע מבטן של דפנה, יעל, טליה, דלית וחברותיהן מן העבר הרחוק אל העבר הקרוב, ומהם אל זמן ההווה ואל תקוותיהן לעתיד, מצליב את שהיה אז למה שהנה היום, מודד ומשווה את אהבותיהן זו מול זו, תוך ביטויי כאב, גאווה, סיפוק, כעס, תסכול וחמלה, ולעתים נחתם בהחלטה לפרק את המסגרת הזוגית. בסופו של דבר הייתה זו טליה שעזבה את בן זוגה. כמה חודשים לאחר שהניחה דלית את אפשרות הפְּרָדה על שולחנה של הקבוצה סיפרה דווקא היא על כוונתה לממש אותה ולהיפרד מיריב. היא גרה כיום עם שלושת ילדיה בדירה ששכרה ב־\$200. סביר להניח ששכר הדירה עלה מאז, טליה עדיין גרה שם. לפני קצת יותר משנתיים נישאה מחדש. היא ודלית עדיין חברות.

בפרק הבא אציג התרחקות נוספת מעיסוק בגרעין הקליני של הטראומה ומהיחס שבין שתי פגיעות טראומטיות, 'ראשונית' ו'משנית', לצורך ברור הפוליטיקה המתפתחת סביב התערבויות טיפוליות בקרב קבוצות גדולות, שספק אם חבריהן יסכימו לקבל על עצמם את ההגדרה של 'מטופלים'.